

UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU
KATEDRA ZA TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

ZAVRŠNI RAD

**KONTRASTIVNA ANALIZA FRAZEOLIZAMA U TURSKOM I
BOSANSKOM JEZIKU (NA PRIMJERIMA IZ IZABRANOGA
KNJIŽEVNOG TEKSTA)**

Mentorica: Prof. dr. Kerima Filan

Studentica: Emina Suša

Februar, 2025.

**UNIVERSITY OF SARAJEVO - FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ORIENTAL PHILOLOGY
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

FINAL THESIS

**CONTRASTIVE ANALYSIS OF PHRASEOLOGISMS IN THE
TURKISH AND BOSNIAN LANGUAGES (EXAMPLES FROM THE
SELECTED LITERARY TEXT)**

Mentor: Prof. dr. Kerima Filan

Student: Emina Suša

February, 2025.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	1
UVOD.....	2
Klasifikacija frazeologizama.....	3
Analiza frazeologizama u romanu <i>Yaprak Dökümü</i>	6
Somatski frazemi sa sastavnicom “ağız”(usta).....	7
Somatski frazemi sa sastavnicom “avuç”(šaka)	9
Somatski frazemi sa sastavnicom “ayak”(noga).....	10
Somatski frazemi sa sastavnicom “baş/kafa”(glava)	11
Somatski frazemi sa sastavnicom “boğaz”(grlo).....	15
Somatski frazemi sa sastavnicom “burun”(nos)	16
Somatski frazemi sa sastavnicom “can”(duša).....	17
Somatski frazemi sa sastavnicom “diş”(zubi)	18
Somatski frazemi sa sastavnicom “el”(ruka).....	18
Somatski frazemi sa sastavnicom “göz”(oko).....	19
Somatski frazemi sa sastavnicom “gönül”(srce)	21
Somatski frazemi sa sastavnicom “kol”(ruka).....	22
Somatski frazemi sa sastavnicom “kulak”(uho).....	22
Somatski frazemi sa sastavnicom “öd”(žuč).....	23
Somatski frazemi sa sastavnicom “yüz”(lice)	24
Frazeologizmi nastali putem metafore.....	25
Primjeri frazeologizama nastalih putem metafore	26
ZAKLJUČAK	40
LITERATURA.....	42

SAŽETAK

U ovome radu autor kontrastivno analizira frazeologizme u turskom i bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku. Za analizu je korišten roman *Yaprak Dökümü* Reşata Nuriya Güntekina (1889 - 1956) na turskom jeziku i prevod na bosanski koji je objavila prof. dr. Kerima Filan te prevod na srpski jezik koji je sačinio prof. dr. Saša Bradašević.

Cilj ovog rada jeste da se prikaže i pokuša objasniti na koji način i kojim jezičkim sredstvima su se prevodioci služili kako bi preveli određene turske frazeologizme na bosanski i srpski jezik.

Analiza se fokusira na somatskim frazemima i frazemima izvedenim putem metafore koji su zastupljeni u izvorniku romana *Yaprak Dökümü*.

Analiza je pokazala nekoliko prevodilačkih postupaka. Prevoditelji su nastojali iznalaziti istoznačne frazemske konstrukcije u jeziku prevoda, što znači da su turski frazemi prevedeni drukčijim leksičkim sredstvima koja u jeziku prevoda nude ono značenje koje frazeologizam ima u izvornom jeziku. Mjestimično se naišlo na doslovan prevod turskog frazeologizma. Takvi primjeri su nekada prihvatljivi u jeziku prevoda sa semantičkog aspekta, ali ima primjera da u stilističkom smislu značenje izvornika ne prenose na odgovarajući način. Analiza je pokazala da je prilikom prevođenja jednako važno prevoditi tekst kao cjelinu koliko i elemente iz kojih se tekst sastoji, u ovome slučaju frazeološke izraze.

Ključne riječi: Frazeologizmi, kontrastivna analiza, turski jezik, bosanski, hrvatski, srpski jezik, roman *Yaprak Dökümü*.

SUMMARY

In this thesis, the author analyzes phraseologisms in Turkish, Bosnian, Croatian, and Serbian languages. For the analysis, the novel *Yaprak Dökümü* Reşat Nuri Güntekin in Turkish and the Bosnian translation published by Prof. Dr. Kerima Filan and the Serbian translation by Prof. Saša Bradašević were used for the analysis.

The aim of this work is to show and try to explain how and what means the translators used to translate certain Turkish phraseology into Bosnian and Serbian.

The analysis focuses on somatic idioms and idioms derived through metaphor that are represented in the novel *Yaprak Dökümü*.

The analysis revealed several translation procedures. The translators tried to find synonymous phraseological constructions in the target language, which means that Turkish

phraseological units were translated using other lexical means that offer the same meaning in the target language as in the source language. In some places, a literal translation of a Turkish phraseological unit was found. Such examples are sometimes acceptable in the target language from a semantic point of view, but there are examples that do not convey the meaning of the original in an appropriate way in terms of style. The analysis showed that when translating, it is just as important to translate the text as a whole as the elements that make up the text, in this case phraseological units.

Keywords: Phraseologisms, contrastive analysis, Turkish language, Bosnian, Croatian, Serbian language, novel *Yaprak Dökümü*.

PREDGOVOR

Tema ovoga završnog magistarskog rada je *Kontrastivna analiza frazeologizama u turskom i bosanskom jeziku (na primjerima iz izabranoga književnog teksta)*.

U svakom jeziku postoje jezičke konstrukcije čije značenje nije isto njihovom doslovnom prevodu, te fraze nazivaju se frazeologizmi. Frazeologizmi predstavljaju jedno od složenijih pitanja u lingvistici jer nisu svi frazeologizmi isti u svim jezicima, te njihovo prevođenje iz jednog jezika u drugi jezik može predstavljati složeniji proces.

U različitim jezicima postoje frazemi koji su sasvim podudarni, oni koji su djelomično podudarni i oni koji su posve različiti. U ovome se radu nastoji pokazati prevodni ekvivalenti u bosanacom, hrvatskom, srpskom nekih turskih frazeologizama koji su zastupljeni u romanu turskog književnika Reşata Nuriya Güntekina.

Rad će biti koncipiran u tri dijela: teorijski dio, analiza korpusa i zaključak. U prvom dijelu rada dat će se kraći teorijski pregled frazeologizma kao leksičke jedinice, te podjelu frazeologizama u bosanskom, hrvatskom, srpskom i turskom jeziku.

U drugom dijelu rada se metodom kontrastiranja analiziraju prevodi frazeologizama iz turskog u bosanski i srpski jezik. U radu će se promatrati prevodna rješenja koja nude različiti prevodioci istoga djela iz turske književnosti. U analitičkom dijelu rada pronađeni frazemi će biti podijeljeni u somatske i frazeme izvedene putem metafore.

Cilj rada je da se prikaže i pokuša objasniti na koji način i kojim jezičkim sredstvima su se prevodioci služili kako bi preveli određene frazeologizme.

Obradit ćemo primjere iz odabranog korpusa na kojima će se vidjeti kako su prevedeni frazemi, te ćemo za svaki frazem napisati rječničko značenje, pri čemu ćemo se služiti rječnikom *Türkçe Sözlük* koji je objavio Institut za turski jezik (Türk Dil Kurumu) i rječnicima: *Boşnakça - Türkçe Deyimler Sözlüğü, Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü, Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü i Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*.¹

Korpus ovog rada čini roman *Yaprak Dökümü* Reşata Nuriya Güntekina (prvo izdanje 1930.), i njegov prevod na bosanski jezik *Kad opada lišće* autorice Kerime Filan (Connectum, Sarajevo, 2011.) te prevod na srpski jezik *Kad lišće pada* autora Saše Bradaševića (Liber Novus, Beograd, 2016.).

U završnom dijelu rada iznijet će se zaključci ove kontrastivne analize.

¹ Podaci u rječnicima navedeni su u literaturi

UVOD

Definicija frazeologizama

Lingvistika (lat. lingua - jezik) je nauka o jeziku. Grane lingvistike su fonologija, morfologija, sintaksa, fonetika, semantika, pragmatika, leksikografija i leksikologija.

Leksikologija se bavi proučavanjem leksičkih jedinica i leksičkog sastava. Rezultati leksikoloških istraživanja koriste se u leksikografiji - pisanju rječnika. Leksikologija ima nekoliko grana, jedna od grana leksikologije je frazeologija.²

Frazeologija je naučna disciplina koja se bavi proučavanjem frazeoloških jedinica i predstavlja ukupan frazeološki fond jednog jezika.³

Frazeolozi, lingvisti kao naziv za osnovnu jedinicu frazeologije navode različite termine. Susreću se termini frazeologizam, frazem(a), frazeološka jedinica, idiomatski izraz/fraza, ustaljena fraza, okamenjena fraza, frazikon itd.

U našem radu koristit ćemo termine frazeologizam i frazem koji su za nas istoznačni termini.

U pogledu definicija jedinica frazeologije, kao i u pogledu podjele jedinica frazeologije, postoji mnoštvo različitih, nerijetko i suprotstavljenih definicija.

U savremenoj nauci o jeziku frazeme se definiraju kao višeleksemni spojevi koji se po nizu karakteristika razlikuju od slobodnih skupova riječi i sintagmi.⁴

Za definisanje frazeologizma mi smo se opredijelili za definiciju Antice Menac, hrvatske slavistice, akademkinje, filologinje, prevoditeljice koja je svojim radovima uticala na početak razvoja frazeologije u hrvatskoj nauci o jeziku. Azra Hodžić-Čavkić u radu *Frazeografija u bosnistici XXI stoljeća* usvaja definiciju frazeologizma Antice Menac: *“pod tim terminom podrazumijevajući ustaljene veze riječi koje se upotrebljavaju u gotovom obliku, a ne stvaraju se u toku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da njihovo značenje ne odgovara sumi značenja njihovih sastavnica.”*(2020: 57)

Na našem geografskom području frazeologizmi su se proučavali na srpskohrvatskom jeziku u bivšoj Jugoslaviji. Ilijas Tanović je prvi autor knjige o frazeologizmima otkako se jezik u nezavisnoj Republici Bosni i Hercegovini naziva bosanski jezik.

Proučavanje frazeologizama bosanskog jezika naglo počinje nakon što je Ilijas Tanović 2000. godine objavio knjigu *Frazeologija bosanskog jezika*. Pišu se knjige, radovi, rječnici o

²Ranko Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja štampa, XX vek, Beograd, 1996, str. 200.

³ Ilijas Tanović, *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, str. 11.

⁴ Ibid, str. 11.

frazeologiji bosanskog jezika. Veliki broj radova je napisan o uporednoj analizi frazeologizama bosanskog jezika i frazeologizama nekog drugog jezika. Na te je radove ukazala Azra Hodžić-Čavkić u radu pod naslovom Frazeografija u bosnistici XXI stoljeća.⁵

Kontrastiranjem frazeologizama u turskom i bosanskom jeziku bavila se Amina Šiljak-Jesenković u knjizi “*Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaktički, lingvostilički i sociolingvistički aspekt*”.⁶

Klasifikacija frazeologizama

Lingvisti koji se u svojim radovima bave frazeologizmima, klasificiraju ove leksičke jedinice prema različitim kriterijima. Navest ćemo klasifikaciju koju je ponudio Ilijas Tanović (2000 : 51 - 63):

➤ Poredbeni frazeologizmi; **čuvati (paziti) kao oči u glavi; živjeti kao bubreg u loju; pjevati kao slavuj i dr.**

➤ Frazeologizmi čiji je nastanak motiviran konkretnom realijom, događajem i sl; **otkriti Ameriku; Alejbegova slama i dr.**

➤ Frazeologizmi koji su internacionalizmi; **Amorova strijela (pogoditi nekoga) Amorovom strijelom; preći Rubikom; Kolumbovo jaje i dr.**

➤ Pridjevsko - imenički frazeologizmi; **crna ovca; zli jezici; utabana staza i dr.**

➤ Somatski frazeologizmi; **srce (kome) puca; oboriti glavu; ugristi se za jezik; dići nos i dr.**

➤ Frazeologizmi izvedeni putem metafore; **go kao prst; zdrav kao drijen; umoran kao pas i dr.**

➤ Frazeologizmi nastali povezivanjem pojmova po odnosu hiperbole i kontrasta: **praviti od muhe medvjeda; manji od makova zrna i dr.**

⁵Azra Hodžić-Čavkić u radu Frazeografija u bosnistici XXI stoljeća daje pregled radova na ovu temu, rad dostupan na:
file:///C:/Users/Korisnik/Desktop/magistarski,%20teorijski%20dio/phraseography-in-bosnian-studies-of-the-21st-century_Content_20File-PDF.pdf

⁶Amina Šiljak-Jesenković, *Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaktički, lingvostilički i sociolingvistički aspekt*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 2003.

- Frazeologizmi nastali perifrastičnom zamjenom jednog sadržaja drugim i sinegdohe: **izmamiti suzu; izmamiti osmijeh; izmamiti aplauz (pljesak) i dr.**
- Frazeologizmi nastali putem metonimije: **neće vidjeti behara; trag (mu) se zameo.**
- Frazeologizmi nastali od žargonizama: **dati (kome) šipak; gutati knedle; skočiti (na) nos i dr.**
- Frazeologizmi nastali od izreka, poslovice, krilatica i citata: **koga su zmije ujedale; kocka je bačena i dr.**
- Frazeologizmi koji sadrže zoonime u sastavu: **miran kao janje; strašiv kao zec i dr.**
- Razgovorni frazeologizmi: **pojesti batine (pojesti degenek); podviti rep; objesiti nos i dr.**
- Knjiški frazeologizmi; **vječni počinak - grob; medvjeda usluga - štetna usluga i dr.**
- Međustilski frazeologizmi; **imati u vidu; pod otvorenim nebom i dr.**
- Frazeologizmi semantičke transpozicije: **ispraviti krivu Drinu ; otići u Jagomir (završiti u Jagomiru); od Kulina bana i dr.**
- Frazeologizmi karakteristični za naučni funkcionalni stil (i njegove posebne podstilove); **baciti sidro; biti prva violina (svirati prvu violinu) i dr.**
- Frazeologizmi razvijeni iz termina tj. terminoloških sintagmi iz različitih naučnih tehničkih oblasti: **specifična težina; nulta tačka; prazan hod; sići sa scene i dr.**

Jedna od podjela frazeologizama u frazeologiji je na ustaljeni i komunikacijski frazeologizam.

Ustaljeni frazeologizmi su glagolske sintagme stabilnog oblika koje mogu biti idiomatizovane ili poluidiomatizovane.

Biti u redu ne znači »stajati u redu«; zato je ovo frazeologizam.

Dići ruke od svega ne znači »podići ruke«; zato je ovo frazeologizam.

Takvi se frazeologizmi u tom stabilnom obliku koriste u rečenici kao jedan njen elemenat, tj. kao jedna leksema.

Komunikacijski frazeologizmi strukturiraju i usmjeravaju komunikaciju. U ovu grupu frazeologizama spadaju pozdravi, formule kojima se započinje i/ili završava usmena ili pismena komunikacija, izrazi slaganja ili neslaganja sa sagovornikom. Važni su zbog toga što ih je neophodno poznavati da bi se mogla voditi komunikacija na dotičnom jeziku.⁷

S obzirom da se naš rad bavi frazeologizmima turskog i bosanskog jezika, u nastavku ćemo navesti jednu klasifikaciju frazeologizama u turskom jeziku.

Amina Šiljak-Jesenković u knjizi “*Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaktički, lingvostilički i sociolingvistički aspekt*” navodi klasifikaciju frazema turskog lingviste Ömera Asıma Aksoya:

➤ Frazemi koji su izraženi sintagmom od imenice i glagola. Glagol je u infinitivu, a imenica je u apsolutnom ili kosom padežu; **Abayı yakmak, bıçak çekmek, dil dökmek, rahatına bakmak.**

➤ Frazemi čije riječi ili rečenice metaforično i ekspresivno označavaju neki pojam iz vanjezične stvarnosti; **abayı yakmak (zaljubiti se do ušiju); diken üstünde durmak - sjediti/stajati/bititi kao na iglama.**

➤ Frazemi koji su eliptični izrazi; **Allah bana, ben de sana – Bog meni, ja tebi; (dati); Az çok – manje više.**

➤ Frazemi sastavljeni iz dva suprotstavljena pojma od kojih jedan dio ovih frazema može da nema značenja, već je upotrijebljen radi rime; **Gelirse hane boş, gelmezse daha hoş/kalk: Ako dođe, ima mjesta, ako ne dođe neću se nasekirati; Herkes gider Mersin'e, biz gideriz tesrine/kalk: Svako ide u Mersin, a mi u suprotnom pravcu/ Svako pliva nizvodu, samo ja/mi uzvodu.**

➤ Frazemi motivirani određenim događajem ili pričom: **Al aptestini, ver pabucumu – Evo ti tvoj abdest, vrati mi papuče; Doğduğuna inanır, öldüğüne inanmaz – Kad je kotao mogao roditi, što ne bi mogao krepati.**

➤ Frazemi koji ukazuju na narodne običaje, vjerovanja i tradiciju: **Ahiret kardeşi olmak – vjerovanje da će dvije osobe koje su na ovom svijetu bile udružene**

⁷Kerima Filan, neobjavljena predavanja iz predmeta Tvorba riječi u turskom jeziku 1, održana u akademskoj 2023./24.

u neprestanoj molitvi i predanosti Bogu, i na Onome svijetu ostati zajedno, kao najbliži srodnici; cin tutmak – opsjednuti koga demoni; uhvatiti /koga/ džini pod svoje.

➤ Frazemi kao skamenjene sveze riječi koji iskazuju određeno značenje ; **Adet yerini bulsun diye – da adet dođe na svoje – da se običaj ispuni, običaja/adeta radi.**

➤ Frazemi izvedeni u specifičnoj formi koja nije na osnovu određenih gramatičkih pravila; **aç açına, alt alta, günden güne (iz dana u dan), inceden inceye (iz detalja u detalj).**

➤ Frazemi reduplikati; **Abuk sabuk, abur cubur...** (2020: 38-40)

Analiza frazeologizama u romanu *Yaprak Dökümü*

Na narednim stranicama rada bavit ćemo se kontrastivnom analizom frazeologizama iz romana *Yaprak Dökümü* Reşata Nuriya Güntekina. Prilikom čitanja romana *Yaprak Dökümü* primjetili smo da najviše ima somatskih frazema i frazema izvedenih putem metafore. Ovi tipovi frazema bit će tema naše analize. Analizu radimo uporedo na prevodu ovoga romana na bosanski jezik koji je uradila prof. dr. Kerima Filan i na prevodu na srpski jezik koji je objavio prof. dr. Saša Bradašević.

Somatski frazemi

Somatski frazemi su frazemi kod kojih se kao komponenta javlja određeni somatizam, odnosno naziv za dio tijela. Svi frazeolozi se ne slažu oko toga što tačno ulazi u skupinu somatskih frazema. Naime, dok jedni somatskim frazemima smatraju samo frazeme koji za sastavnicu imaju dio ljudskog tijela, drugi u somatsku frazeologiju uključuju i frazeme sa sastavnicom životinjskog tijela. Jednako tako, pojedini frazeolozi u somatsku frazeologiju ne uključuju unutarnje organe, već samo one koji se vide na površini ljudskog tijela. Drugi to ipak čine, pa tako u somatsku frazeologiju uključuju i frazeme sa sastavnicom duša ili um. Ono što je važno naglasiti kada je riječ o ovoj skupini frazema, jest činjenica da pokazuju emocionalne i mentalne sposobnosti čovjeka koji obično odražavaju neke njihove stavove.⁸

⁸Marija Mitar, (2015) *Frazemi u romanima „Prosjaci i sinovi“ i „Vječno nasmijano nebo“ Ivana Raosa*, završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno na: file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/mitar_marija_ffri_2015_zavrs_sveuc.pdf

U našu analizu uključeni su frazemi koji u svome sastavu imaju nazive dijelova ljudskog tijela.

Primjeri iz korpusa

U analizi ćemo navoditi primjere najprije iz izvornog teksta na turskom jeziku, potom njihov prevod na bosanski jezik te njihov prevod na srpski jezik prema gore navednim objavljenim prevodima romana *Yaprak Dökümü* na ove jezike.

U prvom dijelu rada analizirat ćemo 36 somatskih frazema, zatim 28 frazeologizama nastalih putem metafore.

U nekim primjerima prevode ćemo prokomentarisat i navesti ako postoji bliskoznačan ili istoznačan frazem u našem jeziku. Primjere frazema na turskom jeziku ćemo prevesti konsultirajući rječnik *Türkçe Sözlük* koji je objavio Institut za turski jezik (Türk Dil Kurumu), a ondje gdje osim ovoga koristimo još neki rječnik turskog jezika, ukazat ćemo na tu literaturu.

Somatski frazemi sa sastavnicom “ağz” (usta)

1. Ağzına almak

Bir daha onların adını ağzına aldığını işitmeyeyim... Seni boğarım. (98)⁹

Da te nikada više nisam čuo da ih spominješ! Udavit ću te! (116)¹⁰

Da nisam čuo još jednom da si njihova imena uzela u usta, udaviću te! (162)¹¹

Turski frazem **ağzına almak** znači spominjati nekoga/ nešto.

I u našem jeziku postoji frazem *uzimati nekoga/ nešto u usta*.

Prevoditeljica na bosanski jezik je turski frazem **ağzına almak** prevela glagolom spomenuti, dok je prevodilac na srpski jezik značenje prenio gore navedenim istoznačnim.

⁹ Broj u zagradi iza primjera označava stranicu na kojoj primjer prolazi u romanu *Yaprak Dökümü*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1986. (Reşat Nuri Güntekin)

¹⁰ Broj u zagradi iza primjera označava stranicu na kojoj primjer prolazi u romanu *Kad opada lišće*, Connectum, Sarajevo, 2011. (s turskog prevela Kerima Filan)

¹¹ Broj u zagradi iza primjera označava stranicu na kojoj primjer prolazi u romanu *Kad pada lišće*, Liber Novus, Beograd, 2016. (s turskog preveo Saša Bradašević)

2. Ağız ağıza vermek (konusmak)

*Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucağında dansettiğini, onlarla **ağız ağıza konuşup** güleştüğünü, تنها yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yerdi. (83)*

*Ranije ga je izjedao bijes kad god bi vidio svoje kćerke kako plešu u naručju nepoznatih muškaraca, kako s njima **razgovaraju** i zabavljaju se, kako šetaju s njima ruku pod ruku po osamljenim mjestima. (99)*

*Kada bi ih ranije video kako plešu u zagrljaju sa nepoznatim muškarcima, kako **prisno pričaju** i smeju se, ili se šetaju podruku po zabačenim mestima, pojeo bi se od besa. (139)*

Frazem **ağız ağıza vermek (konusmak)** povezuje se s konceptom tihog pričanja i došaptavanja, a značenje ovoga frazema zasnovano je na slici ljudi koji razgovaraju približivši se jedan drugome s ciljem da ih drugi ne čuju. Dakle, kada su ljudima lica i usta blizu, to znači da su međusobno blizu, što im omogućava da razgovaraju na način da ih drugi ne čuju.¹²

U izdanju na bosanskom jeziku frazem **ağız ağıza konuşmak** prenesen je samo glagolom razgovarati, a na srpski jezik glagolom pričati prisno.

3. Ağızını aramak

*Ali Rıza Bey bir gün **onun ağızını aradı**: - Benden saklama Şevket; dedi, elbette sen de bir şeyler olmak istiyordun... Bu felaket başımıza gelmemiş olsaydı ne yapacaktın? (48)*

*Jednog dana gospodin Ali Rıza **ga je upitao**: „Şevkete, kaži mi šta si ti želio postati u životu. Slobodno mi reci. Šta bi radio da nam se nije desila ova nesreća?“ (58)*

*Ali Rıza jednog dana **reši da istera zeca iz grma** i reče: - Nemoj ništa da kriješ od mene, Şevkete. Sigurno si i ti želeo nešto da postaneš kad porasteš. Da nas nije zadesila ova beda, čime bi se bavio? (80)*

Turski frazem **ağızını aramak** znači doznati (dokučiti) informaciju, što druga osoba taj, o kojoj sama ništa ne govori.

Na bosanski jezik preveden je glagolom *pitati*. Na srpski jezik preveden je frazemom *rešiti (neko) da istera zeca iz grma*.

¹² Mirza Bašić (2019.) *Somatski frazemi u turskome i ekvivalenti u bosanskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza*. Neobjavljena doktorska teza. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 76.

4. Yarım ağızla¹³

Niye öyle **yarım ağızla** cevap veriyorsun?... diye sordu. Hayriye Hanım, hafifçe titizlenerek:

„Yarımı, bütünü var mı? Evet, öyle... diyorum!“ dedi. (32)

„Zašto tako govoriš. **Kao da ne želiš otvarati usta.**“Gospođa Hajrija pomalo ljutito reče:

„Kako govorim kada želim otvoriti usta, a kako kada ne želim? Lijepo sam rekla - jest tako je.“(39)

Zašto odgovaraš tako, **na pola usta?** Hajrije odgovori blago tresući se : Zar postoji napola i celo? "Da ... tako je", kažem. (51)

Turski frazem **yarım ağızla** znači nerado nešto činiti.

Prevoditeljica Filan je turski frazem **yarım ağızla** prevela poredbenom jezičkom konstrukcijom **kao da ne želiš otvarati usta**. Prevodilac Bradašević je upotrijebio frazem **odgovarati na pola usta** koji znači odgovoriti jedva čujno/neodlučno/uzdržavajući se.¹⁴

Somatski frazemi sa sastavnicom “avuç”(šaka)

5. Avucunun içine almak

Kendinden yirmi beş yaş büyük olan kocasını nasıl olsa **avucunun içine alaçak**, istediğini yaptıracaktı. (114)

Prije ili kasnije, **držat će u šaci** muža koji je od nje stariji dvadeset pet godina i on će raditi sve što ona bude htjela. (136)

U svakom slučaju, muža starijeg od nje dvadeset i pet godina će svakako **uzeti pod svoje i učiniće da igra kako ona svira**. (188)

¹³ Frazem yarım ağızla stoji samostalno, bez glagola u frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* (2 cilt), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010. (M. ErtuğrulSaraçbaşı); yarım ağız (yarım ağızla) istemeye istemeye, isteksiz olarak. Yarım ağız bir şarkı...çınlar uzun uzun. (Mehmet Taner, Arka oda, 191), “Affedersiniz rahatsız ediyorum...” Celal piposunun bacasını özel aletiyle düzeltti, yarım ağızla: “Yooo... Estağfirullah” dedi. (Orhan Boran, *Leyleğin ömrü*, 15), str.1192.

¹⁴ Frazem odgovoriti na pola usta je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982. (Josip Matešić), str. 407.

Turski frazem *avucunun içine almak* znači držati/imati nekoga u šaci, držati stvari pod kontrolom.

U našem jeziku postoji frazem *držati/imati nekoga u šaci*.

Prvi prevodilac je turski frazem **avucunun içine almak** preveo istoznačnim frazedom u bosanskom jeziku. Drugi prevodilac je prenio značenje frazema upotrijebivši dva frazema; *uzeti pod svoje* i *učiniti da neko igra kako drugi svira*.

Somatski frazemi sa sastavnicom “ayak”(noga)

6. Ayak atmak

Ihtiyar adam, daha bu eve ayak atarken yüzüne çarpılan havadan anlamıştı ki burada mesut olamamıştır. (139)

Čim je osjetio raspoloženje u kući, starac je istoga trena shvatio da njegova kćerka ovdje nije sretna. (166)

Starac tek što je kročio u ovu kuću, a već je shvatio iz ove situacije da njegova ćerka nije srećna ovde. (230)

Turski frazem *ayak atmak* znači ući, prvi put negdje otići.

Prvi prevodilac je značenje frazema ayak atmak preveo oblikom *čim je osjetio raspoloženje* u kojem je veznik čim obuhvatio značenje jezičke konstrukcije *ayak atarken*. Time je težište informacije koja se prenosi ovom rečenicom stavljeno na *osjetiti raspoloženje*. Drugi prevodilac je preveo na odgovarajući način turski frazem: *tek što je kročio*.

7. Ayağının bağını çözmek

“...Bir insanlık eder de kolayca ayağının bağını çözerse minnettar olur ve başımın çaresine bakarım...” diyordu. (107)

“Bit ću mu zahvalna ako bude dobar i razvede se od mene ne praveći probleme. Ja ću se već nekako snaći.” (128)

“Ljudski je i lakše ako mi odveže ruke i noge, bila bih mu zahvalna i snašla bih se već nekako.” (177)

Frazem *ayağının bağını çözmek* je neprozirnog značenja. Njime se iskazuje značenje izvući se iz neugodne situacije, pa potom i razvesti se.

Prvi prevod s gledišta i konteksta i značenja je uspješan: *razvesti se*. Drugi prevodilac je doslovno preveo frazem, što ne prenosi značenje razvod, tj. ne prenosi informaciju koju daje rečenica na turskom jeziku.

8. Ayakları suya ermek

Fakat, biraz sonra ayakları suya erince birdenbire irkildi, yavaş yavaş çehresini ve tavırlarını değiştirmeye başladı. (20)

Ali kad je konačno povezao starčeve riječi, naglo se prenuo i počeo mijenjati izraz lica. (24)

Ali se iznenada zbunio, nešto kasnije, kad je shvatio da ne čuje ono što je mislio da će čuti, a izraz njegovog lica i ponašanja počeli su polako da se menjaju. (32)

Frazem *ayakları suya ermek* znači shvatiti bit nečega, uvidjeti da nešto nije onako kako se smatralo.

U prevodu na bosanski jezik ovaj je frazem uspješno transponiran glagolom povezati (nečije riječi). Prevod na srpski jezik je tačan, no primjetit ćemo da se u poređenju sa bosanskim prevodom doima glomaznim.

Somatski frazemi sa sastavnicom “baş/kafa”(glava)

9. Başını alıp gitmek

“... Yarına kadar gelmezse vallahi başımı alıp giderim!” diye şişiniyordu. (98)

“... Ne dođe li sutra, kunem se da ću pokupiti stvari i otići.” (117)

Ako ne dođe do sutra, vala, kupim se i odlazim! (163)

Turski frazem *başını alıp gitmek* znači *ne obavijestivši nikoga otići*.

U našem jeziku ima bliskoznačan frazem *pokupiti prnje i otići*, s tim što je stilski markiran zbog prisustva riječi prnje koja označava odjeću (obično lošu odjeću). Nijedan od dva

prevodioca nisu se poslužili ovim frazemom na našem jeziku, vjerovatno zbog stilske markiranosti. Njihov postupak je, u oba slučaja, uspješno prenio značenje iz turskog jezika.

10. Başının çaresine bakmak

*“Keşke serbest olsam da **başının çaresine baksam...** ”* diyor. (109)

*“Da sam slobodna, **snašla bih se nekako.**”*(129)

*“Kamo sreće da sam slobodna i **da se spasim.**”* (178)

Frazem **başının çaresine bakmak** znači *samostalno riješiti vlastite probleme, pobrinuti se za sebe*. U prevodu na bosanski jezik rješenje je pronađeno u glagolu *snaći se nekako, snaći se na neki način*, a u prevodu na srpski jezik u glagolu *spasiti se*. Mi bismo se možda prije odlučili za glagol *izvući se (iz neke situacije)*.

11. Baştan çıkarmak

*Hakikat şu idi : Müdür Muzaffer Bey, **baştan çıkarmış.*** (17)

*Desilo se ovo : Direktor, gospodin Muzafer, **zaveo je** Leman.* (21)

*A istina je bila ovakva: Direktor firme, gospodin Muzafer, **ju je zaveo...*** (27)

Značenje frazema **baştan çıkarmak** je *nekoga zavesti, skrenuti ga s pravog puta, odvesti na loš put*. Pod pojmom put misli se na ponašanje.

U našem jeziku postoje blisko značnici frazemi *(na)mamiti nekoga na krivi put i skrenuti nekoga s pravoga puta*. Oba prevodioca su izabrali glagol *zavesti (nekoga)*.

12. Başına gelmek

*Bu yaştan ve bu kadar temiz bir hayattan sonra bu da mi **başına gelecekti?*** (19)

*Zar mu se u ovim godinama života trebalo **desiti** nešto takvo? Nakon toliko godina časnog života?* (23)

*Zar će mu ovo **doći glave** u ovim godinama i posle života bez ijedne mrlje.* (30)

Frazem **başına gelmek** znači *zadesiti nekoga nešto loše*.

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem başına gelmek objašnjen je *(su)sresti se s iznenađujućom, neočekivanom situacijom, dobrom ili lošom*.¹⁵

Prvi prevodilac je prenoseći osnovno značenje turskog frazema pokazao da prevođenje može biti uspješno korištenjem “jednostavnijih” riječi: ovdje je to glagol *desiti se nekome nešto*. Ovakvi primjeri pokazuju kako leksička jedinica koja je u jednom jeziku frazeologizam, u drugom jeziku ne mora imati prevod u frazeologizmu. To je obično slučaj kada je značenje frazeologizma prozirno.

Drugi prevodilac je turski frazem başına gelmek preveo frazemom *doći glave*, koji nije blisko značan spomenutom turskom frazemu. Nešto što nam se desilo može biti neugodno, teško za nas, ali nam ne mora doći glave u značenju uništiti nekoga.

13. (birinin) Başına kakmak

Ali Rıza Bey onu şirkette yerleştirmekle Allah rızası olsun, büyük bir iyilik etmişti, fakat bunu iki de bir başına kakması doğru olamazdı. (16)

Gospodin Ali Riza joj je našao posao u preduzeću, neka ga Bog nagradi za to dobro djelo, puno joj je pomogao ali nije pravo da joj to svaki čas spominje i da se miješa u sve što ona radi. (19)

On joj je učinio dobro zaposlivši je u firmi, ali ovo predbacivanje i mešanje u njene stvari joj nikako nije odgovaralo. (25)

Značenje turskog frazema *(birinin) başına kakmak* jeste *prigovarati*.

U našem jeziku postoji frazem *nabijati/ nabiti nekome nešto na nos* koji ima više ekspresivno značenje nego turski frazem *başına kakmak*. U bosanskom prevodu sa turskog jezika značenje ovoga frazeologizma izraženo je glagolom *spominjati* sa adverbom *svaki čas*. U prevodu na srpski jezik upotrijebljen je glagol *predbacivati*.

¹⁵M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, str. 184.

14. Baş koşmak

*Buna rağmen Şevket'e yarım bir eser de denemezdi. Çünkü bu yaşında, değil İstanbul'un, Avrupa'nın yüksek mekteplerinde okumuş gençlerle **baş koşuyor**, ihtiyar babasının en bunaldığı bir saatte imdadına yetişiyordu. (28)*

*I pored toga, za Ševketa se nije moglo reći da nema znanje koje se stječe visokim obrazovanjem. Ševket je, naime, **znao** sve što su učili njegovi vršnjaci na visokim školama, i to ne samo u Istanbulu nego i u Evropi. On je, eto, pristigao u pomoć svom starom ocu kad mu je pomoć najviše bila potrebna. (34)*

*I uprkos tome, za Ševketa se nije moglo reći da je polupismen, već je bio **rame uz rame** sa mladima koji su učili visoke škole u Istanbulu i Evropi. Stizao je i da starom ocu pomogne kad ostane do kasno sa poslom. (45)*

Turski frazem **baş koşmak** znači uložiti veliki trud da se stekne uspjeh.

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem baş koşmak objašnjen je i na ovaj način: *takmičiti se, nadmetati se.*¹⁶

Prvi prevodilac je prenio sadržaj radnje u okvirima konteksta koristeći glagol *znati*: *yüksek mekteplerinde okumuş gençlerle baş koşuyor*>*znao sve što su učili njegovi vršnjaci na visokim školama*

Drugi prevodilac je upotrijebio frazem *rame uz rame*: *bio je rame uz rame mladima...* Ovaj je prevod tačan, samo što nije izraženo u čemu biti rame uz rame.

15. Baş sallamak

*Ali Riza Bey, ağır ağır **başını sallayarak** “evet” diyor, fakat içinden başka türlü düşünüyordu. (104)*

*Gospodin Ali Riza je tada **klimao glavom** kao da se slaže s njom, ali u sebi je mislio o nečemu drugom. (124)*

*Ali Riza bi potvrdio jedva **klimnuvši glavom**, ali u sebi je drugačije mislio. (172)*

¹⁶M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, str. 175.

Frazem **baş sallamak** znači *klimati glavom* u smislu da se neverbalnim ponašanjem odobravaju riječi, postupci druge osobe.

U frazeološkom rječniku *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü* frazem **baş sallamak** objašnjen je i na ovaj način: *ulagivati, ulizivati se*.¹⁷

U našem jeziku postoji istoznačni frazem *klimati (nekome) glavom* u značenju dodvoravati se nekome. U romanu je frazem **başını sallamak** upotrijebljen u doslovnom značenju – klimati/ klimnuti glavom kako i jesu postupila oba prevodioca.

16. Kafa tutmak

*Fakat şu var ki, onlar karı, koca ne kadar aşağıdan alırlarsa Ferhunde o kadar **kafa tutuyor**, hiç yoktan türlük gürültüler çıkarıyordu.* (107)

*Ali, problem je bio taj što je Ferhunde **tvrdoglava** onoliko koliko su njih dvoje, muž i žena, dobri prema njoj. Bez ikakvoga povoda je galamila i svađala se.* (127)

*Ali koliko god da su oni smirivali situaciju, toliko je Ferhunde **prkosila** i bez ikakvog razloga izazivala svađe.* (176)

Turski frazem **kafa tutmak** znači *suprotstaviti se, opirati se*.

Jedan prevodilac je turski frazem **kafa tutmak** preveo pridjevom *tvrdoglav*, dok je drugi upotrijebio glagol *prkositi*.

Somatski frazemi sa sastavnicom “boğaz”(grlo)

17. Boğaz boğaza gelmek

*Sokakta birkaç kuruş için esnafla **boğaz boğaza gelmek** nasıl yavaş yavaş alıştı ise, evinde çoluğu çocuğu ile dalaşmaya da öyle alışmıştı...* (80)

*Kao što je vremenom naviknuo **prepirati se** s trgovcima oko nekoliko kuruša, tako se naviknuo i zauzeti stav u kući pred djecom.* (96)

*Isto kao što je navikao da se sa zanatlijama **oštro raspravlja** oko svakog kuruša, tako se polako navikao i na svađe sa ukućanima.* (133)

¹⁷Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, Excellence Publishing, Istanbul, 2013, str. 221.

Frazem *boğaz boğaza gelmek* znači *oštro se prepirati, svađati se* i tako su postupili u prevodu oba prevodioca.

18. Boğazına sarılmak

Evdeki gibi “para!” diye boğazına sarılan yok. Ayakta duracak halde değilken : “Haydi düş önümüze... Sosyeteye, dansa gidiyoruz” diye zorlayan yok. (104)

Ovdje niko od njega ne traži da donese novac, kao što to očekuju od njega kod kuće. Ovdje ga niko ne tjera na ples i visoko društvo kada je umoran toliko da se jedva drži na nogama. (123)

Nema ko da te gnjavi za pare, kad nisi u stanju ni da stojiš na nogama da te tera: “Hajde na spavanje, mi idemo u grad, idemo na ples.” (171)

Turski frazem *boğazına sarılmak* znači *imati nekoga/nešto na teretu, trpjeti od nekoga teret.*

U našem jeziku ima istoznačan frazem *imati nekoga, nešto na vratu (za vratom).*

Prvi prevodilac je opisno prenio sadržaj rečenice i frazema u njoj glagolom *tražiti od nekoga nešto*. Drugi prevodilac je koristeći glagol *gnjaviti* prenio osnovno značenje frazema.

Somatski frazemi sa sastavnicom “burun”(nos)

19. Burnundan getirmek

Hayriye Hanım onu bir zaman üzüp bağırdıktan sonra ve yaptığıni iyice burnundan getirdikten sonra politikayı değiştirdi. (33)

Nakon što bi ga tako pustila da se kaje i izvuče, te mu i sama prigovorila zbog onog što je uradio, gospođa Hajrija bi promijenila politiku. (40)

Pošto bi mu vratila milo za drago i kada bi on prestao sa vikanjem, Hajrije bi promenila politiku. (53)

Frazem *burnundan getirmek* znači *prigovarati (za nešto).*

Prvi prevodilac turski frazem *burnundan getirmek* je preveo glagolom *prigovoriti*. Drugi prevodilac je navedeni frazem preveo frazemom *vratiti milo za drago*.

20. (bir işe) Burnunu sokmak

Muzaffer, kendine ait işlere başkalarının burnunu sokmasına müsaade edecek; hayatiyle, menfaatiyle oynatacak adamlardan değildi. (21)

*Muzafer je čovjek koji ne dopušta da neko **zabada nos** u njegove poslove i da se igra s njegovim životom i interesima. (25)*

*Muzafer, nije bio od onih ljudi koji će dopustiti drugima da **guraju nos** u njegova posla i da se poigravaju sa njegovim interesima i njegovim životom. (33)*

Frazem **burnunu sokmak** znači *bespotrebno se miješati u sve.*

U našem jeziku ima frazem *zabadati/gurati (svoj) nos u nešto*. Prevodioci su na taj način preveli ovaj turski frazeologizam opredjeljujući se za različite glagole (zabadat i gurati) što je vlastiti način izražavanja.

Somatski frazemi sa sastavnicom “can”(duša)

21. Canını yakmak

*Eskiden uzun seneler askeri rüstiyyede hocalık etmiş olan bu adam, kim bilir ne kadar **çocuğun canını yakmıştı!** (46)*

*Taj čovjek je dugo godina bio nastavnik u srednjoj vojnoj školi. Ko zna koliko je djece **rastužio.** (55)*

*Nekada davno, dok je godinama radio kao profesor u srednjoj vojnoj školi, ko zna koliko dece je **propatilo** zbog njega. (75)*

Frazem **canını yakmak** znači *rastužiti, bolno kazniti, nanijeti nekome mnogo nevolja i zla.*

U našem jeziku postoji frazem *cijepati dušu* koji znači *zadavati nekome oštar i težak bol.*¹⁸ Prevoditeljica na bosanski jezik upotrijebila je glagol *rastužiti*, dok je prevodilac na srpski koristio glagol *propatiti zbog nekoga*.

¹⁸ Frazem *cijepati dušu* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982. (Josip Matešić), str. 111.

Somatski frazemi sa sastavnicom “diş”(zubi)

22. Dişini sıkamak

“... Çaresiz, **dişini sıkacak** ve etrafındaki insanlara alışacaksın kızım.” (126)

“... Kçeri, nemař drugoga izlaza nego da **stisneř zube** i navikneř se na te ljude.” (150)

“... Htela ne htela, **stisnućeř zube** i navići ćeř se na ljude u svom okruženju.” (206)

Frazem **dişini sıkamak** znaçi pretrpjjeti, izdržati nešto.

U našem jeziku postoji frazem *stisnuti/stiskati zube* koji izražava upravo to značenje. Oba prevodioca su se poslužili tim frazemom.

Somatski frazemi sa sastavnicom “el”(ruka)

23. Elinden geleni yapmak

Fakat elinden geleni yapacağım. (18)

Ali, učitit ću sve řto mogu. (21)

Ali učitit ću sve řto je u mojoj moći... (28)

Frazem **elinden geleni yapmak** znaçi obavljati neki posao najbolje řto znamo koristeći svoje najbolje sposobnosti, ulažući ogromnu snagu.

24. Elinden tutmak

En müřkiil bir zamanda elinden tuttunuz. (24)

Primili ste me na posao kad mi je bilo najteže. (29)

Primili ste me pod svoje u najtežem momentu. (38)

Turski frazem **elinden tutmak** znaçi nekome pomoći/ pomagati, nekoga (za)řtititi.

U frazeolořkom rječniku *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü* frazem *elinden tutmak* objašnjjen je ovako: *nekoga izvući iz nevolje*.¹⁹

¹⁹Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, Excellence Publishing, Istanbul, 2013, str. 297.

25. El uzatmak

*Siz, buraya benim vasıtamla girmiş bir kıza **el uzattınız.*** (24)

***Bili ste** s djevojkom koja je ovamo došla na moju preporuku.* (29)

***Pružili ste ruku** i jednoj devojci koju sam ja ovde doveo.* (38)

Frazem **el uzatmak** znači *oduzeti/ oduzimati nekome njegovo pravo, nekome pomoći/ pomagati, pokuš(va)ti uzeti nešto što drugome pripada, nekoga uznemiravati, nekoga/ nešto dotaknuti.*²⁰

U našem jeziku postoji frazem *nekome pružati/pružiti ruku* koji znači 1. pomoći nekome; 2. pomiriti se, nuditi nekome prijateljstvo ; 3. udati se za nekoga, oženiti se.²¹

Potrebno je istaknuti da u navedenom primjeru na turskom jeziku ovaj frazem izražava značenje oduzeti/oduzimati nekome pravo.

Prvi prevodilac je turski frazem *el uzatmak* preveo koristeći glagol *biti (zajedno) s nekim* koji čitaocu adekvatno prenosi značenje turske rečenice.

Prevod na srpski jezik je doslovan i ne prenosi značenje turskog frazema *el uzatmak* u navedenoj rečenici.

Somatski frazemi sa sastavnicom “ göz”(oko)

26. Göz açıp kapayınca kadar

*Bir buçuk sene hakikaten **göz açıp kapayınca kadar** gelirdi. Yalnız şu vardı ki, kaybolan haysiyet ve namus bir daha geriye gelmeyecekti.* (104)

*Godina i po doista prođe **dok trepneš okom.** Ali ima u svemu tome još nešto - izgubljeno poštenje i ugled koji se nikada više neće moći nadoknaditi.* (124)

*Ta godina i po će zaista proći **dok trepne,** ali se izgubljeno poštovanje i čast neće moći povratiti nazad.* (172)

Turski frazem **göz açıp kapayınca kadar** označava radnju koja kratko traje.

²⁰U doktorskoj disertaciji pod naslovom *Somatski frazemi u turskome i ekvivalenti u bosanskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza* odbranjenoj na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, autor Mirza Bašić navodi da je turski frazem *el/ elini uzatmak* poliseman i da se može povezivati sa konceptom nasrtanja na nekoga ili nešto.

²¹Frazem *nekome pružati/pružiti ruku* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (JosipMatešić), str. 589.

U našem jeziku postoji frazem *dok (neko) okom trepne*. Uobičajeno je da se koristi u 2. licu jednine ili množine, kako je postupila prevoditeljica na bosanski jezik. Primjećujemo da je prevodilac na srpski jezik smatrao dovoljnim izraziti frazeologizam samo glagolom *trepnuti*, izostavljajući imenicu *oko*. To je opravdan postupak budući da u našem jeziku glagol otvara mjesto subjektu *oko*, dok u turskom jeziku glagol *kapamak* ima široko značenje i imenica *göz* je obavezni sastavni dio frazeologizma.

27. Göz göre göre

Bir genç kızın göz göre göre mahvolmasına vicdanı razı olamaz. (18)

Savjest mu neće dopustiti da mladoj djevojci uništi život. (21)

Njegova savest ne može da prihvati očigledno uništavanje jedne mlade devojke. (28)

Značenje frazema **göz göre göre** jeste *naočigled, dok (neko) to gleda*.

Prevoditeljica na bosanski jezik je ugradila turski frazem *göz göre göre* u predikat rečenice: *savjest mu neće dopustiti, tj. savjest mu neće dopustiti da gleda kako se uništava život jedne mlade djevojke*.

Na srpski jezik je frazem preveden prilogom *očigledno*. Na taj način je isključeno prisustvo 3. lica o kojem je riječ u glagolskom prilogu *göz göre göre*.

28. Gözü kapalı

Ali Rıza Bey, pek gözü kapalı bir adam değildi. Bu korku daha evvel de onun birkaç kere yoklamıştı. (10)

Gospodin Ali Rıza nije bio čovjek bez znanja i iskustva. Ta bojazan ga je i ranije pohodila. (11)

Ali Rıza ipak nije bio jedan od onih ljudi koji na svet gledaju po pravilima. Ovaj strah se i ranije javljao u njemu, ali nikada do sada nije bio ovoliko jak i opasan. (14)

Turski frazem **gözü kapalı** označava osobu koja je *neobaviještena, neiskusna, nepromišljena*.

Na bosanski jezik preveden je *čovjek bez znanja i iskustva*.

Smatramo da se prevod na srpski jezik udaljio od ovoga značenja te je postao nepotrebno “opširan”.

29. Göz yummak

Onun için asıl kabahatlinin kollarını sallaya sallaya ortada dolaşmasına göz yummak ve namusuna kastedilen adamı – göğsündeki yaralarıyla – hapse atmak lazım geldi. (13)

Stoga je trebalo zatvoriti očina to što krivac mirno hoda kao slobodan čovjek, a u zatvor strpati, i to s ranom na grudima, onoga na čiju je čast i obraz taj nasrnuo. (15)

Njemu, s pravom okrivljenom, gledalo se kroz prstei dok se on šetao uokolo, čovek kome je čast ukaljano sa sve ranam u grudima morao je biti uhapšen. (20)

Frazem **göz yummak** znači (za)žmiriti na nešto, praviti se da se ne vidi nešto, ignorirati, izgubiti nadu, pasti u očaj.

Važno je napomenuti da su frazemi gözünü/ gözlerini kapamak/ yummak polisemni te se mogu vezati uz koncept smrti, ali i uz koncept ignoriranja i namjernog zanemarivanja istine.²²

U našem jeziku postoji frazem *zatvoriti oči pred nečim* i tako je preveden na bosanski jezik. Prevodilac na srpski upotrijebio frazem *gledati kroz prste* za koji možemo reći da prenosi značenje turskog frazema jer izražava “namjerno zanemarivanje istine”. Inače, frazem *gledati kroz prste* u našem jeziku znači opraštati/oprostiti nečije pogreške i propuste, biti popustljiv prema nekome.²³

Somatski frazemi sa sastavnicom “gönül”(srce)

30. Gönül almak

“...Ara sira bir mektupla gönümüzü alırdın. ...” (97)

“... Do sada si me uspijevala obradovati svojim rijetkim pismima...” (115)

“... Ponetim pismom nam srce razgališ. ...” (161)

²²Mirza Bašić (2019.) *Somatski frazemi u turskome i ekvivalenti u bosanskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza*. Neobjavljena doktorska teza. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 153.

²³Frazem *gledati kroz prste* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (Josip Matešić), str. 533.

Frazem **gönül almak** znači (u)tješiti, oraspoložiti, usrećiti nekoga.

Prvi prevodilac je turski frazem *gönül almak* preveo glagolom *obradovati*.

Drugi prevodilac je upotrijebio frazem *razgaliti srce*.

Somatski frazemi sa sastavnicom “kol”(ruka)

31. Kollarını açmak

*Benim tarafımdan Şevket'e söyle: İstediği kadını kabul etmeye, ona kendi kızımız gibi **kollarımızı açmaya** hazırız, dedi. (61)*

*U moje ime reci Ševketu da smo spremni prihvatiti ženu kojom hoće da se oženi. **Primit ćemo je kao svoju kćerku.** (73)*

*Poruči Ševketu u moje ime. Spremni smo da prihvatimo onu koju želi i da je **dočekamo raširenih ruku**, kao da je naša ćerka. (102)*

Frazem **kollarını açmak** znači nekoga srdačno dočekati, pokazati naklonost i prijateljstvo, nekoga (za)štiti, nekome pomoći.

U našem jeziku postoji bliskoznačan frazem *dočekivati/dočekati nekoga raširenih ruku*. Ipak, kada imamo u vidu da roditelji nisu podržavali sinovljevu ženidbu, mislimo da je, s obzirom na taj kontekst, prevod na bosanski jezik preciznije prenosi značenje iz turskog jezika.

Somatski frazemi sa sastavnicom “kulak”(uho)

32. Kulak asmamak

*Fakat ihtiyar adam, bu yalvarmalara **kulak asmamış**, Necla'ya yazdığı mektupta şöyle cevap vermişti: ... (125)*

*Ali stari otac se **nije ni osvrnuo** na njihove molbe. Ovako je pismom odgovorio Nedžli:... (149)*

*Ali starcu su **otpale uši** od ovih molbi, i u pismu koje je napisao Nedžli ovako je odgovorio: ... (206)*

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem **kulak asmamak** objašnjen je *ne obraćati pažnju, ne slušati*.²⁴ Stoga mislimo da je ovaj turski frazem na srpski jezik preveden izražajno, više nego što to kontekst nameće.

33. Kulak vermek

Ali Riza Bey, gerçi bir vakit bu mantiğa kulak vermiyor göründü. (60)

Jedno vrijeme činilo se da gospodin Ali Riza uopće ne mari za tu ženinu priču. (72)

Ali Riza je neko vreme delovao kao da je oguglao na sve te priče. (102)

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem **kulak vermek** objašnjen je *pažljivo (sa)slušati*.²⁵

Glagol oguglati znači *naviknuti se*. Ne bismo se mogli složiti sa ovim prevodom turskog frazema *kulak vermek*.

Somatski frazemi sa sastavnicom “öd”(žuč)

34. Ödünü koparmak

Şevket'in uykulu gözlerini iri iri açarak : “Baba, ödümü kopardın!” diye bağırması onun doyulmaz bir eğlencesiydi. (101)

Gospodin Ali Riza je mnogo volio taj trenutak kada Şevket otvori pospane oči i poviče: “Oče, mnogo si me uplašio.” (120)

Şevket je širom otvorio usnule oči: - Tata, preplašio si me na smrt. (167)

Frazem **ödünü koparmak** znači jako zastraši(va)ti, (u)plašiti nekoga.

²⁴M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, str. 817.

²⁵Ibid, str. 818.

Somatski frazemi sa sastavnicom “yüz”(lice)

35. Yüz göz olmak

Bu kavgaya karışmak çocuklarla beyhude yere yüz göz olmaktan başka bir netice vermeyecekti. (52)

Ako stane na neku od strana u zavadi, past će na niske grane kao što njegova djeca već jesu. (63)

Meşati se u ove svađe samo bi dovelo do toga da se udalji od dece. (87)

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem **yüz göz olmak** objašnjen je značenjem *biti izuzetno prijateljski raspoložen s nekim kada nije potrebno.*²⁶

Prvi prevodilac je za turski frazem *yüz göz olmak* upotrijebio frazem *pasti na niske grane*.

Drugi prevodilac je upotrijebio glagol *udaljiti se*.

Mišljenja smo da frazeologizam *yüz göz olmak* ovdje izražava značenje da osoba o kojoj je riječ stane na stranu na kojoj su djeca a to je u suprotnosti sa vjerovanjem te osobe.

36. Yüz yüze gelmek

Ali Riza Bey, böyle söylemekle beraber bir daha onunla mahşerde bile yüz yüze gelmeyeceğini gayet iyi biliyordu. (25)

Gospodin Ali Riza je tako rekao, a posve je sigurno znao da se s Muzaferom više ne želi susresti ni na Sudnjem danu. (30)

Iako je ovako govorio, Ali Riza je dobro znao da ga neće sresti čak ni sudnjeg dana. (39)

Frazem **yüz yüze gelmek** znači *iznenada sresti nekoga*.

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem **yüz yüze gelmek** objašnjen i kao *susresti se, suočiti se sa nekim.*²⁷

²⁶M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, YapıKrediYayınları, İstanbul, 2010, str. 1242.

²⁷Ibid, str. 1243.

U ovome primjeru može se primijetiti da je prevoditeljica na bosanski jezik istakla modalno značenje glagolske imenice na – (y)AcAk tako što je u prevodu tog dijela rečenice uvela glagol željeti.

Frazeologizmi nastali putem metafore

Metafora (g. μεταφορά, prijenos) podrazumijeva zamjenjivanje jedne riječi drugom koja joj je značenjski srodna i prijenos imena s jedne stvari na drugu i značenja s jedne riječi na drugu.²⁸

Metafora se nekada definira kao skraćeno poređenje, tj. kao takvo poređenje u kojem je izostavljena poredbena čestica i predmet koji se poredi (sadržaj), a ostavljen je samo poredbeni korelat sa kojim se poredi (sredstvo). Tako se npr. iskaz: *Zazvonilo je hiljadu bisernih zvona* samo u kontekstu može prepoznati kao metafora za smijeh, smijanje, budući da nema poredbene čestice niti predmeta koji se poredi. Poređenje bi glasilo ovako: *Kada se nasmijala, kao da je zazvonilo hiljadu bisernih zvona*. Već iz toga primjera očito je da je metafora snažnija od poređenja, da u njoj uvijek sadržaj i sredstvo kao da su spojeni, što predstavlja osnovu stilogenosti, dok u poređenju svaki poredbeni korelat čuva svoju osobnost. Metafora zbližava, identificira dva predmeta, svojstva, pojma, dok poređenje ukazuje na sličnost među njima, ali uz čuvanje razlika.²⁹

Druga teorija tumači metaforu kao upotrebu jednog označitelja umjesto drugoga na principu odabira (paradigmatskog), a na osnovu neke sličnosti sa drugim označenim. Takva teorija, koja se može nazvati teorijom supstitucije, razmatra metaforičnu riječ kao zamjenu za neutralnu, a zadatak recipijenta jeste da otkrije koja je neutralna riječ zamijenjena metaforičnom. Naravno da je i ovakvo tumačenje pojednostavljeno: u nekim slučajevima ne može se naći neutralna riječ, ili ne samo jedna riječ koju zamjenjuje metafora. Istovremeno, činjenica je da metafora ne može funkcionirati ako je nismo svjesni, ako je ne prepoznamo kao takvu, ako nam ostaje neprozirna. Metaforička riječ nikada nije potpuna zamjena za neutralnu, doslovnu

²⁸Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., str. 187.

²⁹Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, Naučna i univerzitetska knjiga, Ljiljan, Sarajevo, 2001., str. 321.

upotrebu. Ona uvijek potencira neka svojstva predmeta, pojave na račun drugih svojstava; ona uvijek ima konotacijsko značenje, koje je čini tropom, a ne doslovnim izrazom.³⁰

Interpretacija (tumačenje) metafore zavisi od konteksta, i to je ono što metaforu razlikuje od termina (naučnih, tehničkih i dr.) koji u nekom specifičnom području imaju tačno definisano i nepromjenljivo značenje.³¹

Metaforizacija je jedan od načina na koji nastaju frazeološke jedinice. Primjere takvih frazeologizama koji se susreću u romanu *Yaprak Dökümü* Reşata Nuriya Güntekina navodimo niže.

Primjeri frazeologizama nastalih putem metafore

37. Ateş kesilmek

*Fakat Ali Rıza Bey, birdenbire **ateş kesildi**; karısını parçalayacak gibi tavırlarla üstüne yürüyerek bağirmaya başladı : ... (98)*

*Ali, gospodin Ali Rıza je istoga trena **planuo**. Krenuo je prema ženi kao da će svakoga trena nasrnuti na nju i gromko je vikao : ... (116)*

*Međutim, on je odjednom **ugasio vatru** i sa izrazom kao da će zgromiti svoju ženu počeo da viče: ...(162)*

Frazem **ateş kesilmek** znači *biti jako ljut, razbijesnuti se*. Navedeni frazem je nastao putem metafore pretvoriti se u vatru.

Glagol *kesilmek* ima značenja: 1. biti isječen, presječen. 2. umarati se, (iz)gubiti snagu. 3. biti, posta(ja)ti sličan nekome, nečemu. 4. ukiseliti se (mlijeko). 5. završiti se. 6. ne teći. 7. isključiti. 8. prekinuti. 9. pretvoriti se u nešto.

U rječniku *Türkçe Sözlük* za značenje “pretvoriti se u nešto”, naveden je primjer:

„Üçüncü gün sabahı, o bir kuzu oldu, ben bir iradeli aslan **kesildim**. “Aka Gündüz

„Ujutro trećeg dana on je postao janje, a ja sam **postao** lav snažne volje. “Aka Gündüz

³⁰Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, Naučna i univerzitetska knjiga, Ljiljan, Sarajevo, 2001., str. 322.

³¹Baba Blogina pećina, *Metafora*, <https://bababloginapecina.wordpress.com/2017/07/07/metafora/>

U frazemu *ateş kesilmek* glagol *kesilmek* nosi značenje „pretvoriti se u nešto“, „postati kao neko/ nešto“; u ovome primjeru doslovno „postati vatra“, a tim se značenjem izražava pretjerana ljutnja.

Prevoditeljica na bosanski jezik je turski frazem *ateş kesilmek* prevela glagolom *planuti*.

Drugi prevodilac je upotrijebio izraz *ugasiti vatru* koji se ne uklapa u kontekst teksta i suprotan je značenju turskog frazema *ateş kesilmek*. Očito je da se prevodilac zadržao na značenju „prekinuti“, „završiti sa nečim“ glagola *kesilmek*. Promaklo mu je značenje koje smo gore naveli.

38. *Ateş püskürmek*

Fakat Hayriye Hanım, bu yüksek hikmetleri işlenmemiş saf kafasına bir türlü aldiramıyor, dakikadan dakikaya artan bir heyecanla ateş püskürüyordu. (36)

Gospođa Hajrija nije marila što njena nevina glava ne rađa takve mudrosti već je s uzbuđenjem, koje je iz trenutka u trenutak raslo, dodavala ulje na vatru : ... (43)

Ali Hajrije nije nikako mogla da ove velike mudrosti utuvi u svoju glavu i iz minuta u minut je bljuvala vatru sa sve većim žarom: ... (57)

Frazem *ateş püskürmek* znači *biti jako ljut*. U frazeološkom rječniku *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü* frazem *ateş püskürmek* objašnjen je i kao *ljutito govoriti, vikati*.³²

Prevoditeljica na bosanski jezik je turski frazem *ateş püskürmek* prevela frazemom *dodavati ulje na vatru* koji označava situaciju u kojoj se bez potrebe stvara veća tenzija i dodatno pogoršava već loša situacija.³³

Ateş püskürmek u rječniku *Yeni Türkçe - Sırpça Sözlük* ima značenje *biti jako besan, razjaren, bljuvati vatru*.

Doslovan prevod je *bljuvati vatru* i tako je preveden na srpski jezik.

³²Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, Excellence Publishing, Istanbul, 2013, str. 210.

³³Frazem *dodavati/ dolijevati ulje na vatru* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (Josip Matešić), str. 718.

39. (birinin) Başının etini yemek

Ali Riza Bey'le Hayriye Hanım tam bir hafta: "Fena hareket ettin, nişanlını güçendirdin" diye Leyla'nın başının etini yemişlerdi. (117)

Cijelu sedmicu prije toga su gospodin Ali Riza i gospođa Hajrija često prigovarali Lejli što se ružno ponijela pred zaručnikom i što ga je povrijedila. (139)

Cele prethodne nedelje Ali Riza i Hajrije su spopadali Lejlu govoreći joj: "Loše si se ponela prema vereniku, uvredila si ga." (191)

Frazem *(birinin) başının etini yemek* znači nekoga uznemiravati pričanjem, stalnim traženjem nečega. U oba prevoda prenesno je značenje ovoga frazema. Prevodioci su koristili riječi *prigovarati nekome* i *spopadati nekoga* prema svome stilu izražavanja.

40. Dayak yemek

Bir üçüncüsü birkaç günde bir gelininden, damadından dayak yer. (45)

Jedan treći čovjek ima takvu nesreću da ga snaha i sin znaju udariti. (54)

Neki treći, koji je svako veče dobijao batine od sina i snahe... (74)

Turski frazem *dayak yemek* znači dobiti batine, biti pretučen.

Sastavnica dayak prema rječniku *Yeni Türkçe - Sırpça Sözlük* znači batine, udarci, a yemek znači: 1. (po)jesti. 2. razjedati, nagrizzati, oštetiti, oštećivati. 3. (u)gristi, ujesti, ujedati. 4. (u)bosti, (u)gristi, (o)peći. 5. (pre)trpeti, dobi(ja)ti nešto loše. 6. prihvatiti, prihvatiti nezakonito. 7. (po)trošiti. 8. biti uhapšen zakonskim putem. 9. ne vratiti, ne vraćati dugove. 10. iskamčiti (novac). 11. otići, odlaziti (po)trošiti se na nešto, u nekom procesu. 12. uznemiriti, uznemiravati, (za)metati. 13. razoriti, razarati, upropastiti, uništiti, uništavati.

Sintagma dayak yemek znači „dobiti batine“. U našem jeziku postoji frazem *pojesti/ dobiti/ dobivati/ izvući batine* znači: 1. biti udaran/izudaran/ bijen/ izbijen ; 2. biti pobijeđen (u ratu, takmičenju).³⁴

Prevoditeljica na bosanski jezik izrazila je ovaj frazem glagolom udariti.

³⁴ Frazem *pojesti/dobiti/dobivati/izvući batine* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (Josip Matešić), str. 12.

41. Bir deri bir kemik

Dün bir deri bir kemik halinde eve getirip bırakmışlar... (17)

Jučer su je doveli kući bolesnu i izmučenu. (21)

Juče su je potpuno iznurenu doneli kući. (27)

U frazeološkom rječniku *Boşnakça - Türkçe Deyimler Sözlüğü* frazem *bir deri bir kemik* objašnjen je kao *kost i koža*.³⁵

U našem jeziku postoji bliskoznačan frazem *sama koža i kost*, koristi se da izrazi pretjeranu mršavost.³⁶

Na bosanski jezik ovaj je turski frazem preveden pridjevima *bolesna i izmučena*. Na srpski jezik prevedn je pridjevom *iznurena*.

42. Devede kulak (kulak gibi) kalmak

*Tekaüt aylıkları, günün ihtiyaçları karşısında **devede kulak gibi kalıyordu**.* (43)

*Mjesečna primanja **ne mogu ni izdaleka podmiriti** njihove svakodnevene potrebe.* (52)

*Penzije koje su dobijali bile su **beznačajne**.* (71)

Frazem *devede kulak (kulak gibi) kalmak* znači *biti male vrijednosti, nešto što nije vrijedno spomena, biti nedovoljno, premalo*.

Prevodilac na srpski jezik je frazem *devede kulak (kulak gibi) kalmak* preveo pridjevom *beznačajan*, što vidimo kao proizvoljan i neodgovarajući prevod.

43. Devlet kuşu

*Birçok genç kızlar için de Mısırlı, Suriyeli demek, konduğu başı düşünülebilen bütün saadetlere sahip eden bir **devlet kuşu** demektir.* (112)

*Za mnoge djevojke Egipćani i Sirijci bili su prosci iz snova. Smatralo se da s njima dolazi **sreća** kakvu djevojka samo može zamisliti.* (134)

³⁵ Şakir Bayhan, *Boşnakça – Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, str. 114.

³⁶ Frazem *sama koža i kost* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (Josip Matešić), str. 265.

*Za mnoge devojke bi se udaja za Sirijca ili Egipćanina mogla uporediti sa **dobitkom na lutriji**.* (185)

Frazem **devlet kuşu** znači *neočekivano dobro, dobra sreća*.

Doslovan prevod navedene rečenice sa frazemom devlet kuşu bi bio: *Za mnoge djevojke su Egipćani i Sirijci bili ptica radosnica koja može ispuniti svaku sreću koju bi mogla zamisliti osoba na čiju se glavu spusti.*

Devlet kuşu je ptica radosnica i kao frazem znači *neočekivano dobro, dobra sreća*.

Prevodilac na srpski jezik je išao precizno ali je ipak prenio značenje rečenice.

44. Eski kafalı

*Babası gibi **eski kafalı** Şevket, karısının teşvikiyle mutlaka değişecekti.* (58)

*Şevket je, kao i otac, odveć **staromodan**. Pod utjecajem žene zasigurno će se promjeniti.*
(70)

*Sigurno bi promenila na oca **zadrtoğ** Şevketa.* (99)

Frazem **eski kafalı** označava *osobu koja ne živi i ne razmišlja u skladu sa savremenim dobom.*

45. Etliye sütlüye karışmamak

***Etliye, sütlüye karışmamayı** öteden beri meslek edinen Ali Rıza Bey, bu meselede ateş kesilmiş, kendini attırmaya kadar uğraşmıştı.* (13)

*Premda se otkako zna za sebe, pridržavao stava da se **ni u šta ne miješa**, gospodin Ali Rıza se pustio u rješavanje tog slučaja i svesrdno se založio, toliko da je na kraju izgubio namještenje.* (16)

*Ali Rıza, koji je samo gledao svoja posla i **nije se mešao ni u čiji život**, presekao je povodom ovog problema i dao je sve od sebe da ga reši.* (20)

Frazem **etliye sütlüye karışmamak** znači *ne miješati se u tuđi posao, izbjegavati raspravu.*

Prevod na srpski jezik ostavlja dojam da je Ali Riza bio nezainteresiran da se u bilo šta miješa, što ne odgovara ovome liku u romanu; on je sve dobro vidio i razumijevao, samo se nije htio miješati. To je bio njegov stav, njegov odnos prema životu.

U navedenoj rečenici opet se pojavljuje frazem *ateş kesilmek* koji je na srpski jezik preveden *presekao*, a ne nosi to značenje u spomenutoj situaciji, nego naprotiv, izražava da se Ali Riza upustio u rješavanje problema, kao što stoji u prevodu na bosanski jezik. Naprijed smo protumačili značenje ovoga frazema.

Zadnji dio rečenice *kendini attirıncaya kadar uğraşmıştı*, na srpski jezik je preveden *dao je sve od sebe da ga reši*, nije preveden na odgovarajući način, ispravniji prevod bi bio *dok nije dobio otkaz*.

46. **Gül gibi geçinmek (yaşamak)**

“... Siz başımızda olmasanız biz, iki kişi **gül gibi geçiniriz!**” diye haykırıyordu. (96)

“... Da nije vas, ja i moj muž bismo **živjeli u miru i sreći**. ”(114)

“... Da vas nema, nas dvoje bismo **živeli bez problema**. ”(159)

Frazem **gül gibi geçinmek/ yaşamak** znači *dobro se razumjeti, slagati, ali i živjeti ugodno i bez problema, čak i ako neko nema velikih prilika u životu*.

U našem jeziku postoji bliskoznačan frazem *(pro)cvjetati nekome ruže*, te se koristi fraza „cvjetaju mu ruže“. Taj frazem nije semantički podudaran sa ovim turskim frazomom.

47. **Helal süt emmek**

Bu zamanda onlara akli başında, helal süt emmiş birer koca bulmak da mesele idi. (39)

U ovome vremenu nije lahko ni za njih naći čestite muškarce koji će im biti dobri muževi, no ipak je moguće. (46)

*U današnje vreme bio je problem njima dvema naći **pametne momke iz dobre porodice**, ali ipak ne toliko veliki.* (62)

Frazem **helal süt emmek** znači *biti karakteran, lijepog ponašanja*.

Navedeni turski frazem označava karakterne osobine i lijepo ponašanje kod osobe, a ne označava intelektualne sposobnosti, porijeklo i društveni status nekoga kao što je navedno u prevodu na srpski jezik.

48. Ipin ucunu kaçırmak

Fakat kadıncağız, artık ipin ucunu iyiden iyiye kaçırmıştı. (72)

Ali sirota žena već je posve izgubila kontrolu nad kućom. (86)

Hajrije je i dalje držala konce u svojim rukama, ali je prevršila svaku meru. (119)

Turski frazem *ipin ucunu kaçırmak* znači *ne moći obaviti posao kako treba*.

Prevodilac na srpski jezik je upotrijebio frazem *držati konce u (svojim) rukama*, koji ne iskazuje značenje frazema. Bitno je spomeniti i da u izvornoj rečenici nema ovoga dijela koji stoji u prevodu: *ali je prevršila svaku meru*.

Frazem *(iz)gubiti konce* mogao bi iskazati blisko značenje turskog frazema.

49. İsyān bayrağını açmak

Hayriye Hanım, kocasını tatlılıkla yola, getiremeyeceğini anladığı için birdenbire isyan bayrağını açtı : ... (138)

Kako je shvatila da muža neće moći uvjeriti lijepim riječima, gospođa Hajrija je priču okrenula u drugom smjeru. (164)

Pošto je shvatila da neće moći na lep način urazumiti muža, odjednom otvori paljbu na njega:.. (227)

Turski frazem *isyān bayrağını açmak* znači *suprotstaviti se, pobuniti se*.

Prevodilac na srpski jezik je turski frazem *isyān bayrağını açmak* preveo našim frazedom *otvoriti paljbu*.

Frazem *otvoriti, osuti paljbu (na nekoga)* koji je upotrijebljen u prevodu na srpski jezik u našem jeziku znači početi nekoga oštro napadati, grditi.³⁷Navedeni frazem nije istoznačan, bliskoznačan turskom frazemu *isyān bayrağını açmak*, prejak je izraz da se iskaže značenje

³⁷Hrvatski jezični portal, *Pàljba*, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

navedenog turskog frazema. Stoga je po našem mišljenju odgovarajući izraz postignut u prevodu na bosanski jezik.

50. Kan ağlamak

*Ali Riza Bey, bu saatlerde kızlarını kurbanlık koyunlar gibi görür; içi **kan ağlardı**. (54)*

*U takvim trenucima gospodin Ali Riza je svoje kćerke vidio kao žrtve njihove vlastite volje i bio je **jako nesretan** zbog toga. (65)*

*Ali Riza bi tada u svojim ćerkama video žrtvenu jagnjad i **patio bi u sebi**. (91)*

Frazem **kan ağlamak** znači *biti jako potresen, tužan*, kako je preveden i na bosanski i na srpski jezik.

51. Kanına girmek

*Fakat, genç kadın, ne kadar bunalmış olacak ki bu istiskale kızmıyor, üst üste gönderdiği mektuplarda, “Beni kurtar, yoksa kendimi öldüreceğim, **kanıma girmiş** olacaksın!” diye feryat ediyordu. (126)*

*No, mladoj ženi je zasigurno bilo jako teško budući da se nimalo nije ljutila na očeve hladne riječi, nego mu je jedno za drugim slala pisma u kojima je pomagala: “Oče, spasi me, inače ću se ubiti, a ti ćeš **snositi krivicu za moju smrt**.”(150)*

*U pismima koje je slala jedno za drugim, preklinjala bi: “Spasi me; ili ću da se ubijem. **Ti ćeš biti moj ubica!**”(207)*

Frazem **kanına girmek** znači *ubiti nekoga, narediti da se neko ubije*.

Prevodilac na srpski jezik prevodom **Ti ćeš biti moj ubica** nije išao u kompoziciju i ton teksta. Mišljenja smo da prevod na bosanski jezik, *snositi krivicu za nešto*, bolje prenosi ton romana *Yaprak Dökümü*.

52. Kıyamet koparmak

*Ali Riza Bey, artık kızlarının her gün sokak sokak gezmelerine, ötekiyle berikiyle konuşmalarına da izin vermiyor, bir yerde biraz gecikecek olsalar **kıyametler koparıyordu**.* (111)

*Gospodin Ali Riza više nije dozvoljavao da njegove kćerke svaki dan izlaze iz kuće i da se susreću sa svim i svakim. Ako bi makar malo zakasnile doći kući, otac se na njih **ljutio i vikao**.* (132)

Ali Riza više nije dopuštao da se devojke šetkaju ulicama svaki dan i da razgovaraju sa ovim i onim. Nije se moglo predvideti koliko će ovu strogoću trpeti Lejla i Nedžla. Jedino ih je slučaj sa Nedžlinom udajom držao oko četiri meseca. (184)

Frazem **kıyamet koparmak** označava veliku buku i žurbu koju neko proizvodi u nekom mjestu.

U našem jeziku postoji bliskoznačan frazem *napraviti pakao*.

Prvi prevodilac je taj turski frazem preveo glagolima *ljutiti se i vikati*.

Drugi prevodilac nije preveo rečenicu u kojoj je taj frazem.

53. Meydana çıkmak

*Beş çocuk babasıydı. Bunların hiçbiri daha tamamıyla **meydana çıkmış** sayılmazdı.* (10)

*Imao je petero djece. Nijedno još **nije izašlo na put**.* (11)

*Bio je otac petero djece. Ne može se reći da se iko od njih do sada **pokazao u životu**.* (13)

Turski frazem **meydana çıkmak** znači *izaći na vidjelo, pojaviti se, odrasti*.

54. Ok yaydan çıkmak

*Bu olan şeyleri ne bu zaman, ne de hiç bir zaman tabii ve zaruri bulmuyordu. Ne yapsın ki **ok yaydan çıkmıştı**.* (72)

*Nije mislio da je taj način života prirodan i potreban, ni sada ni prije, **samo više nije bio u stanju ništa promijeniti**.* (85)

*Nikada nije ni smatrao da je sve ovo prirodno i nužno. Šta mu drugo preostaje, **kocka je bačena**.* (119)

Frazem **ok yaydan çıkmak** znači učiniti nešto, reći riječ koja se ne može povući.

Frazem *kocka je bačena* koji je upotrijebio prevodilac u srpskom jeziku znači *odlučeno je, svršeno je, odluka je pala*.³⁸

55. Parmak kadar çocuk

*Bey efendi oğlum... günahdır... Leman, ne de olsa **parmak kadar bir kız çocuğu** ki...* (21)

*Ali gospodine, dragi mladiću, grehota je. Leman je **mlada djevojka**.* (26)

*Gospodine, sine moj... Greh je... Pa, Leman, kakva god da je, još je **dete**...* (34)

U frazeološkom rječniku *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü* frazem **parmak kadar çocuk** objašnjen je kao jako malo dijete,³⁹ kako su postupili prevodioci oba izdanja prevoda romana *Yaprak Dökümü*.

56. Saç saça baş başa

*Bir gün evvel **saç saça, baş başa** kavga edenler bir gün sonra güle eğlene birbirlerinin turnaklarını boyuyorlar, cimbizla kaşlarını yoluyorlar, dikişlerini dikiyorlardı.* (73)

*Djevojke koje su se samo dan prije toga **bespoštedno svađale**, na dan primanja skupa su se radovale, pomagale jedna drugoj da lakiraju nokte, da urede obrve, da sašiju haljine.* (88)

*Jednog dana **su kopale jedna drugoj oči**, a drugog se ludo zabavljale lakirajući jedna drugoj nokte, čupale su obrve i prekrojivale stvari.* (122)

Turski frazem **saç saça baş başa** označava tučnjavu među ženama.

Osobe ženskoga spola se smatraju fizički slabijima od muškaraca, pa se tučnjava između njih svodi samo na čupanje kose. S obzirom na to da se muškarci smatraju fizički jačima, njihova se tučnjava svodi samo na čupanje kose i ovaj se frazem ne upotrebljava kada su u pitanju osobe

³⁸Frazem *kocka je bačena* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (Josip Matešić), str.1243.

³⁹Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, Excellence Publishing, Istanbul, 2013, str. 409.

muškog spola. U navedenom frazemu ne pojavljuje se leksema glava kao somatska sastavnica, već samo leksema kosa.⁴⁰

57. Saçını başını yolmak

Necla da onunla beraber saçını başını yoluyordu. (106)

Nedžla je plakala i kukala skupa s njom. (126)

I Nedžla sa njom briznu u plač. (174)

Turski frazem *saçını başını yolmak* znači *biti jako tužan, jadikovati*.

Primjećujemo da je na srpski jezik frazem, koji je u funkciji glagolskog predikata u rečenici, preveden aoristom, što se ne može prihvatiti kao ispravan prevod turskog finitnog oblika imperfekta.

58. Sağlam ayakkabı değil

Söylendiğine göre bu adamın kızları sağlam ayakkabı değildi. (46)

Kako se pričalo, kćerke tog čovjeka nisu bile uzornog morala. (55)

Prema onome što se pričalo, ćerke ovog čoveka nisu bile najčasnije... (76)

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem *sağlam ayakkabı değil* objašnjen je *nepouzdan, neko na koga se ne može osloniti*.⁴¹

59. Silah arkadaşı

Ali Rıza Bey, bu meselede bir granit gibi sert duruyordu. Fazla olarak da Fikret, onun için umulmaz derecede kuvvetli bir silah arkadaşı olmuştu. (59)

Gospodin Ali Rıza je na sve to gledao hladan kao stijena. Samo je Fikreta, posve nenadano, postala njegov snažan oslonac. (70)

⁴⁰Mirza Bašić (2019.) *Somatski frazemi u turskome i ekvivalenti u bosanskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza*. Neobjavljena doktorska teza. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 198.

⁴¹M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, str. 998.

*Stav Ali Rize je bio čvrst kao granit. A povrh toga, nije mogao ni da zamisli da će mu Fikret biti tako snažan **saborac**.* (99)

Turski frazem **silah arkadaşı** označava osobe koje se zajedno bore, imaju iste ideale, principe.

60. Sakalı ele vermek

*Ah, baba... darılma amma kabahatin büyüğü sende... Bilirsin ya “Baba, gözlerini aç! Bunların hepsi serseri... **Sakalını ellerine vermeye** gelmez.” diye ne kadar çırpındım; dinlemedin, diye çıkıştı.* (140)

*“Oče, ne ljuti se, ali velikim si dijelom ti kriv. Sjećaš li se koliko sam ti puta govorila 'otvori oči, nemoj im popuštati, **ne dopusti da oni upravljaju tobom**', ali ti me nisi slušao.”*(167)

*- Eh oče, nemoj se ljutiti, ali tvoja je greška. Znaš koliko sam se upinjala da ti dokažem da širom otvoriš oči jer su svi oni propalice, **da ne dozvoliš da te vuku za nos!*** (231)

Turski frazem **sakalı ele vermek** znači raditi šta drugi kažu.

U frazeološkom rječniku *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* frazem **sakalı ele vermek** objašnjen je i kao biti nečija igračka.⁴²

U našem jeziku postoji frazem *biti nečija igračka* i znači raditi šta drugi hoće, biti nesamostalan.⁴³ U oba prevoda je ovaj frazem uspješno izražen, na način koji odgovara situaciji u kojoj se govornik ovim riječima obraća sagovorniku.

61. Taş atmak (birine)

*Leyla, kardeşinin bu hareketine gündüzden beri içerliyordu. Nihayet dayanamadı, babasıyla konuşurken ona **taş atmaya** başladı.* (119)

*Lejla je bila veoma povrijeđena sestrinim postupkom. Na koncu više nije mogla izdržati, pa je uvečer razgovarajući s ocem počela **predbacivati** sestri.* (141)

⁴² M. Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, str. 1001.

⁴³Frazem *biti nečija igračka* je objašnjen u *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982., (Josip Matešić), str. 191

*Od samog početka Lejla je bila kivna na postupak svoje mlađe sestre. Na kraju nije izdržala i dok je razgovarala sa ocem poče da **sipa uvrede**. (195)*

Frazem **taş atmak** znači (is)kritikovati nekoga, reći nekome nešto bez ustezanja.

Oba prevodioca su preveli turski frazem u značenju (is)kritikovati nekoga.

62. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe

Onun için “Ya devlet başa, ya kuzgun leşe” dedim, kendimi bu kafileden, yani Altın Yaprak Anonim Şirketinden dışarı attım... (7)

Stoga sam rekao sebi : ili ćeš dostići sreću, ili ćeš pasti na dno. Tako sam se odvojio od te skupine službenika i napustio preduzeće Altın Yaprak. (8)

Zato sam govorio sebi: “ili pukovnik, ili pokojnik”, i onda sam napustio ovo stado, ustvari firmu Zlatni list. (9)

Turski frazem *ya devlet başa ya kuzgun leşe* znači izložiti se velikom riziku da bi se postigao veliki uspjeh.

Prevodilac na srpski jezik poslužio se također frazemom *ili pukovnik, ili pokojnik*, koji sasvim dobro prenosi značenje turskog frazema. Prevoditeljica na bosanski poslužila se neutralnom jezičkom konstrukcijom da izrazi značenje turskog frazema.

63. Tekme yemek

*Çocuklarının arasında en çok bana güveniyordun. Halbuki en büyük **tekmeyi** benden **yedin**, zavallı babacığım. (103)*

*Među svom svojom djecom najviše si očekivao od mene. A ja sam ti **zadao najteži udarac**, dragi moj oče. (122)*

*U mene si imao poverenja najviše od sve dece. Međutim, najteži **udarac** si od mene **primio**. (169)*

Turski frazem *tekme yemek* znači biti iznevjeren, napušten, ostavljen na pola puta.

64. Yer demir gök bakır

Yer demir gök bakırdı. (118)

Niotkud nikakve nade! (141)

Drugi prevodilac nije preveo rečenicu u kojoj se nalazi turski frazem.

Frazem **yer demir gök bakır** znači *biti bespomoćan, označava stanje osobe koja se bez obzira koliko god da se trudi, ne može dobiti ono što želi, sva su mu vrata zatvorena i ne može dobiti nikakvu pomoć.*

ZAKLJUČAK

U ovom radu metodom kontrastiranja su analizirani prevodi frazeologizama sa turskog na bosanski i srpski jezik. Prevoditi nije jednostavno. Za prevođenje s jednog jezika na drugi jezik potrebno je da pored odličnog poznavanja jezika, poznajemo i kulturu, kulturološke razlike različitih područja kojima pripadaju nativni govornici tog jezika.

Frazeologizmi su izrazi koji se u većini slučajeva doslovno ne shvataju. Svaki frazeologizam ima značenje. Prevođenje frazeologizama je još složeniji posao. Za svako prevođenje, tako i za prevođenje frazeologizama potrebno je pratiti kontekst u tekstu.

U ovom radu analizirano je 64 frazema, 36 frazema su somatski frazemi, dok je 28 frazema iskazano putem metafore.

Neki frazemi iz turskog jezika imaju istoznačan frazem u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku kao naprimjer: *ağzına almak - uzimati nekoga/ nešto u usta, yarım ağızla – odgovarati na pola usta, avucunun içine almak - držati/ imati nekoga u šaci, burnunu sokmak - zabadati/ gurati (svoj) nos u nešto, dişini sıkmak - stisnuti/stiskati zube, göz yummak – zatvoriti oči pred nečim.*

U ovakvim primjerima sudjeluju istoznačna leksička sredstva u oba jezika.

Uočili smo da u turskom jeziku na jednoj strani te u bosanskom i srpskom jeziku na drugoj strani postoje bliskoznačni frazemi. U ovu smo grupu svrstali one u kojima su djelomično zastupljena istoznačna leksička sredstva, kao naprimjer: *göz açıp kapayıncaya kadar - dok (neko) okom trepne, kollarını açmak - dočekivati/dočekati nekoga raširenih ruku.*

Treću grupu čine frazemi za koje su prevoditelji uspješno pronašli prevod frazema u bosanskom i srpskom jeziku dok su na površinskoj strukturi takvi frazemi posve različiti u dva jezika, turskom te bosankom i srpskom jeziku. Navodimo nekoliko takvih primjera: *ağzını aramak - rešiti (neko) da istera zeca iz grma, avucunun içine almak - uzeti pod svoje i igrati kako neko svira, göz yummak- gledati kroz prste, gönül almak - razgaliti srce, yüz göz olmak - pasti na niske grane, ateş püskürmek- dodavati ulje na vatru, ok yaydan çıkmak - kocka je bačena.*

Analiza provedena u ovome radu pokazala je da svaki prevodilac ima svoj stil izražavanja. Neki prevodioci grade svoj izražajni stil tako da ga usklade sa sadržajem romana; oni su interpretatori tog književnog djela u cjelini jer se na taj način prevodi ne samo jedan jezik

u drugi, nego i jedna kultura u drugi. Neki pak prevodioci u prvi plan svoga rada stavljaju prevođenje rečenice, tj. leksičkih i gramatičkih elemeneta koji čine jednu rečenicu, zbog čega se može desiti da rečenica u prevodu ne zvuči prirodno za okolnost o kojoj govori ili za lik koji je govori.

Prevodi različitih prevodilaca trebaju objektivno biti prihvaćeno kao još jedna mogućnost prenošenja značenja teksta sa izvornog jezika na maternji jezik, naprimjer za turski frazem *sakalı ele vermek* jedan prevodilac je preveo *ne dopustiti da drugi upravljaju tobom*, dok je drugi prevodilac preveo *ne dozvoliti da te neko vuće za nos*.

LITERATURA

1. Baba Blogina pećina, *Metafora*,
<http://bababloginapecina.wordpress.com/2017/07/07/metafora/> (datum pristupa 15.11.2024)
2. Baza frazema hrvatskoga jezika, <http://frazemi.ihjj.hr/> (datum pristupa 10.09.2024)
3. Bašić, Mirza (2019.) *Somatski frazemi u turskome i ekvivalenti u bosanskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza*. Neobjavljena doktorska teza. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
4. Bagić, Krešimir, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 356 str.
5. Bayhan, Şakir, *Boşnakça-Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, 279 str.
6. Bugarski, Ranko, *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja štampa, XX vek, Beograd, 1996, 270 str.
7. Filan, Kerima, neobjavljena predavanja iz predmeta Tvorba riječi u turskom jeziku 1, održana u akademskoj 2023./24.
8. Filan, Kerima, Kad opada lišće (R. N. Güntekin), *Novi Muallim* 48 (2011): 104 – 107 str.
9. Güntekin, Reşat Nuri, *Yaprak Dökümü*, İnkilap Kitabevi, Istanbul, 1986, 144 str.
10. Güntekin, Reşat Nuri, *Kad opada lišće*, s turskog prevela Kerima Filan, Connectum, Sarajevo, 2011, 174 str.
11. Güntekin, Reşat Nuri, *Kad pada lišće*, s turskog preveo Saša Bradašević, Liber Novus, Beograd, 2016, 239 str.
12. Hodžić-Čavkić, Azra, *Frazeografija u bosnistici XXI stoljeća*,
file:///C:/Users/Korisnik/Desktop/magistarski,%20teorijski%20dio/phraseography-in-bosnian-studies-of-the-21st-century_Content_20File-PDF.pdf (datum pristupa 22.12.2024)

13. Katnić-Bakaršić, Marina, *Stilistika*, Naučna i univerzitetska knjiga, Ljiljan, Sarajevo, 2001, 240 str.
14. Matešić, Josip, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga Zagreb, Zagreb, 1982, 808 str.
15. Mitar, Marija (2015) *Frazemi u romanima „Prosjaci i sinovi“ i „Vječno nasmijano nebo“ Ivana Raosa*, Završni rad, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/mitar_marija_ffri_2015_zavrs_sveuc.pdf (datum pristupa 07.09.2024)
16. Mršević-Radović, Dragana, *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1987, 177 str.
17. Saraçbaşı, M. Ertuğrul, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü (2 cilt)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, 1328 str.
18. Šiljak-Jesenković, Amina, *Nad turskim i bosanskim frazikonom: semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 2003.
19. Tanović, Ilijas, *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, 299 str.
20. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, <https://sozluk.gov.tr/>, (datum pristupa 10.07.2024)
21. Yurtbaşı, Metin, *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, Excellence Publishing, İstanbul, 2013, 464 str.